

**Зоя Сирота,
Всеволод Сирота**

ІНТЕГРАТИВНІ ПРОЦЕСИ У ХУДОЖНЬО-ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

На зламі тисячоліть виникає чимало гіпотез і прогнозів щодо особливостей майбутньої системи освіти та виховання. Видатний педагог-гуманіст Януш Корчак вважав, що реформувати світ – насамперед реформувати виховання. Зрозуміло, що ера глобального поширення мас-медіа й створення електронної індустрії планетарного масштабу не може не вплинути на загальноосвітню школу, яка в усі віки гнучко реагувала на соціокультурні умови та потреби.

Оволодіння інформаційною грамотністю забезпечує широкий доступ учнівської молоді до інформації різної якості, зокрема й такої, що не відповідає загальнолюдським етичним та естетичним ідеалам. Такі властивості сучасних інформаційних технологій, як мобільність, доступність, варіативність, діалогічність, створюють, з одного боку сприятливі умови для їх застосування з пізнавально-виховними цілями, з другого – поглиблюють хворобу, яку американський дослідник Дж. Белл діагностував як «культурний авітаміноз» суспільства. Особливо небезпечні наслідки пропаганди засобами масової інформації «артизованої» передачі насильства, жорстокості, конформізму, споживацтва, які діти та підлітки з ще несформованою свідомістю сприймають як справжнє мистецтво. Суттєве оновлення освітніх систем і педагогічних технологій, на наше переконання повинно бути пов'язане не тільки і не стільки з інформатизацією, скільки з глобальною естетизацією навчально-виховного процесу та соціально-педагогічного середовища.

Серед багатьох предметів, що вивчаються в загальноосвітній школі, чи не найвищий виховний потенціал належить саме мистецтву з притаманним йому впливом на свідомість, і підсвідомість особистості, на інтелектуальну чи емоційну сферу, на моральне і навіть на фізичне здоров'я людини. Мистецтво – це своєрідний камертон цивілізації, своєрідний спосіб мислення, здатний синтезувати істину, добро й красу, формувати людину-творця. Можливо у світогляді естетичного універсалізму людство здобуде загальнокультурну парадигму освіти майбутнього. Школа знань має трансформуватися в осередок виховання справжньої духовності, плекання творчої особистості. Виховання людини, що характеризується високою естетичною культурою, самостійним критичним мисленням, людини яка здатна до життєтворчості на основі здобутих знань виявляє готовність до постійного їх оновлення та інтегрування у власному досвіді з метою творчої самореалізації, – це і є ідеал школи майбутнього [1, 2].

Ще кілька десятиліть тому школярі захоплювалися телебаченням, а сьогодні вони вже вільно подорожують лабіринтами Інтернету. Електронні мережі, долаючи будь-які мовні й культурні кордони, дають змогу отримувати інформацію в небачених до цього часу обсягах і форматах.

Медіа-технології, особливо комп'ютерні ігри, якими сьогодні масово захоплюються учні шкільного віку, поєднуючи елементи аудіальної, візуальної та кінестетичної інформації, стимулюють виникнення у школярів психологічного феномену синестезії – міжсенсорних асоціацій, отже, провокують розвиток інтегративного типу мислення. Адже у віртуальному інформаційному океані феноменально поєднуються словесні тексти і музичні звуки, яскраві візуальні образи і лапідарні символи, раціональні схеми і захоплююча анімація, реальність і фантастика, правда і вимисел. І все це тією чи іншою мірою естетизується і перетворюється на потужний чинник духовного «виробництва людини» [2, 4] (Глобальні процеси сучасного цивілізаційного розвитку визначають необхідність становлення нової парадигми освіти. Одним із можливих проголошується тип інтегративної освіти. Як зазначає Л.М. Масол у широкому філософсько-культурологічному розумінні він може стати необхідним підґрунтям для створення адекватної запитам реальності світоглядно-виховної моделі мистецької освіти, що стане консолідуючим чинником у процесі зародження і співіснування різноманітних підходів до навчання і виховання школярів засобами мистецтва, сприятиме узгодженню міждисциплінарного змісту освіти з педагогічними технологіями особистісно-розвиваючого спрямування).

Інтеграція як процес створення цілісної і багатовимірної картини світу сьогодні набуває статусу одного з провідних методологічних принципів освіти [2, 7]. Це утворення або відновлення цілісності, вища форма взаємодії, тому що вона передбачає не лише взаємовплив і взаємозв'язок, а й взаємопроникнення елементів. Принцип конструювання цілісності не може зводитися до штучного механічного підсумовування елементів, процес інтегрування передбачає відродження природних, об'єктивно існуючих зв'язків та їх перехід у нову якість.

Інтеграція в галузі загальної мистецької освіти має об'єктивні філософські, мистецько-культурологічні, психологічні, дидактичні, художньо-педагогічні передумови [2, 8].

Інтеграція загалом спрямована на ущільнення змісту уроку, переведення навчання з екстенсивного на інтенсивний шлях. Це здійснюється за рахунок зняття дублювання матеріалу, активізації взаємодоповнюючих функцій різних видів мистецтв як компонентів змісту та гнучкого поєднання різних видів діяльності учнів [2, 62].

Під час опанування дидактичного матеріалу за інтегративною технологією учень сприймає не один, а кілька потоків інформації, де основою сприйняття є асоціативне запам'ятовування навчальної інформації. Кожний із цих потоків є базою для створення певних асоціацій. Семіотична неоднорідність художньої інформації стимулює інтегративні механізми для умовно-адекватних перекладів мови одного мистецтва на мову іншого. Таким чином відбувається «креолізація мов» [2, 73]

У процесі цілепокладання не можна не враховувати зростання ролі ціннісних орієнтацій і творчого потенціалу особистості, адже для художньо-

естетичної галузі дуже важливими є досвід особистісного емоційно-естетичного ставлення у творчій діяльності учнів. Цільова переорієнтація навчання мистецтв торкається також базових життєвих компетентностей, які набувають пріоритетного значення, стають інтегральним показником результативності сучасної освіти. Отже, цілі і завдання загальної мистецької освіти сьогодні переосмислюються в контексті гуманістичного особистісно-розвиваючого підходу до навчально-виховного процесу [2, 42].

Отже, мета загальної мистецької освіти: на сучасному етапі полягає в тому, щоб у процесі сприйняття творів вітчизняного і зарубіжного мистецтва, у практичній художній діяльності виховувати в учнів особистісно-ціннісне ставлення до мистецтва, розвивати їх загальні та спеціальні здібності, художньо-образне мислення, творчий потенціал особистості, забезпечити набуття учнями життєвих компетентностей – здатності до художньо-творчої самореалізації і готовності до духовного самовдосконалення [2, 42].

Освітня галузь «Мистецтво» включає змістові лінії, що охоплюють основні види мистецтв, а саме: музику, візуальне (образотворче), хореографічне, театральне, екранне [4]. Домінуючими змістовими лініями залишаються музичне та візуальне мистецтва, у зміст яких інтегруються елементи інших змістових ліній – синтетичних мистецтв, яка побудована на основі поліцентричної інтеграції. Що передбачає виділення не однієї, а двох (можливо, й більше) домінуючих змістових ліній.

Традиційно мета загальної художньої освіти завжди визначалася в душі суто просвітницьких освітніх ідеалів – «формування естетичної культури учнів», під якою на практиці розумілися насамперед художні знання і вміння. Це твердження в сучасних умовах не спростовується, але потребує суттєвого уточнення й доповнення, адже воно відбиває лише односторонній рух від учителя до учнів і не акцентує важливих аспектів педагогіки співробітництва на основі суб'єкт-суб'єктної взаємодії та синергетики (самоорганізації та саморозвитку учнів).

Мистецтво, як відомо, стимулює не тільки загальноестетичний розвиток, а й творчі здібності та мислення, здатність до художнього самовираження, рефлексії, що є не менш важливим, ніж загальна ерудиція. Визначення мети загальної мистецької освіти набуває у наш час нового гуманістичного (особистісно зорієнтованого) звучання [2, 3], а на нашу думку креативно зорієнтованого навчання особистості.

У психолого-педагогічній літературі поруч з терміном «творча особистість» зустрічається і термін «креативна особистість». Розуміння креативної і творчої особистості характеризується надзвичайно різними точками зору. Деякі дослідники вважають, що особистісні утворення, які інтегрують в собі, вплив внутрішніх та зовнішніх факторів, мають особливе значення та суттєво впливають на актуалізації творчого потенціалу людини. При цьому виділяються специфічні креативні риси характеру, які впливають на прояв творчої активності.

У своєму дослідженні С.О. Сисоєва пов'язує залежність між креативністю і такими рисами особистості як схильність до само актуалізації,

швидкість мовлення, незалежність суджень, оригінальність, широта інтересів, гнучкість, здатність швидко і нестандартно вирішувати інтелектуальні задачі, наявність особливих творчих здібностей [3, 29].

Отже, саме мистецька діяльність найефективніше впливає на розвиток креативних якостей особистості.

Але ефективність художнього навчання і виховання значною мірою залежить і від особистості вчителя, його світогляду і професійної підготовки, педагогічного таланту і майстерності, багатства інтелекту і душевної чуйності, громадянської позиції.

У чому вбачає вчитель своє призначення? У тому, щоб бути посередником між мистецтвом і дітьми? Чи відчуває він ту міру відповідальності, яка покладається на нього? Чи володіє сам достатньо художньою культурою, щоб бути провідником у безмежному дивовижному світі мистецтва?

Нами було зроблено припущення, що теоретично обґрунтована педагогічна стратегія підготовка вчителя «від дитини – до мистецтва», поетапне розширення «емоційного поля» школярів, креативна діяльність – сенситивний розвиток – когнітивний розвиток, може бути використана для корекції змісту освітніх технологій майбутніми учителями мистецьких дисциплін.

Здійснений аналіз підготовки майбутніх учителів до творчого розвитку школярів дав змогу виявити особливості їхнього художньо-естетичного досвіду як основи професійного керівництва даним процесом. Нами використовувалися сучасні методи діагностики стану сформованості творчих установок майбутніх учителів. Було обрано метод особистісних асоціацій та метод творчих домінант, за результатами яких визначено й охарактеризовано диференціацію студентів за їх художніми уподобаннями: з домінантою конкретних звуків природного й урбаністичного довкілля («конкретні»), з переважним сприйманням і відтворенням вербально-інформаційних та інших звукових сигналів («абстрактні»), з прагненням до творення сюжетних і метафоричних музичних образів («емоційні»). Найвищими показниками характеризувалася студенти з групи «абстрактних», середніми група «емоційних», найнижчими – група «конкретних». Така градація показників творчих установок студентів виявилася діаметрально протилежною до показників дитячих художніх уподобань. Таким чином, в існуючій системі підготовки вчителів до художнього розвитку учнів виявилися суперечності в творчих установках усіх учасників навчально-виховного процесу. Вони були спричинені відсутністю у переважній більшості студентів бажання доповнювати образні уявлення музичними й хореографічними, предметно-пластичними й образотворчими засобами художньої виразності, внаслідок чого студенти здебільшого обмежувалися мовленнєво-творчими домінантами.

За результатами апробації зроблено висновок про те, що інтегративні зв'язки музики та образотворчого мистецтва, хореографії та прикладних видів художньої діяльності можуть бути ефективною умовою підготовки

майбутніх учителів до творчого розвитку школярів. Прогнозувалося, що найефективнішим синтезом може стати взаємодія візуальної та музично-хореографічної творчості.

У педагогічних умовах підготовки майбутніх учителів мистецьких дисциплін до творчого розвитку школярів, системоутворюючим компонентом вважався інтегрований зміст музики з іншими видами мистецтва. Зміст детермінував необхідність розробки організаційних форм і методів творчого розвитку школярів, а також створення предметно-розвивального середовища, відповідно до художньої діяльності.

Реалізація змісту підготовки здійснювалась у ході лекцій, практичних, семінарських та лабораторних занять; в умовах педагогічної практики школи в процесі музично-творчої діяльності у створенні музично-літературних, декоративних композицій, музично-хореографічних та театральних постановок. Предметно-розвивальним середовищем урочних та позаурочних форм навчання виступало естетично оформлене унаочнення. Пріоритетним методом у навчально-виховній роботі були інтегративно-ігрові методики.

У процесі художнього розвитку майбутніх учителів і учнів враховувалася стратегія розширення «емоційного поля», а саме: від сфери утилітарно-практичної діяльності аудіального змісту, до власне музичної, візуальної та хореографічної творчості.

Нами було визначено основні критерії творчого розвитку школярів:

- динаміка емоційно-почуттєвого ставлення до світу звуків, кольору та пластики (сенситивний критерій);
- володіння знаннями, уміннями, навичками з музики, образотворчого мистецтва та хореографії (когнітивний критерій);
- індивідуальні прояви вокальної, інструментальної, хореографічної, зображальної діяльності відповідно до особистісно-значущих художніх асоціацій (креативний критерій).

Ефективний розвиток педагогічної творчості, самореалізація майбутнього вчителя можлива за умов оволодіння ним алгоритмами творчого процесу. У зв'язку з цим найважливішою складовою професійної діяльності вчителя є створення сприятливих умов для творчої навчальної діяльності учнів.

Отже нами було виявлено, що ефективними педагогічними умовами підготовки майбутніх учителів до художньо-творчого розвитку учнів є:

- розробка і структурування змісту художньо-творчої діяльності у процесі взаємодії різних видів мистецтва;
- добір організаційних форм до творчого розвитку школярів на основі взаємодоповнення урочної й позаурочної художньо-пізнавальної діяльності, колективної і групової співтворчості усіх учасників навчально-виховного процесу;
- методичне забезпечення реалізації змісту як сукупність засобів комплексного впливу на художньо-творчий розвиток особистості;
- створення предметно-розвивального середовища як педагогічно доцільного унаочнення необхідного для повноцінної реалізації

змісту художньо-творчої діяльності.

Взаємозумовленість і взаємозалежність творчої педагогічної діяльності вчителя і творчої навчальної діяльності учнів сприяють процесу художньо-творчого розвитку школярів на основі використання інтегративних методик, виховуючи людину яка мислить і прагне творити, тобто креативно розвиваючу особистість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Масол Л.М. Виховний потенціал мистецтва – джерело освітніх інновацій // Мистецтво та освіта. – 2001.– № 1. – С. 2.
2. Масол Л.М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів / Л.М. Масол, О.В. Гайдамола, Е.В. Белкіна, О.В. Калініченко, І.В. Руденко. – Х.: Видавництво «Ранок», 2006. – 256 с.
3. Сисоєва С.О. Підготовка вчителя до формування творчої особистості учня. – К.: Поліграфкнига, 1996. – 406 с.
4. Програми для середньої загальноосвітньої школи 1-4 класи. Мистецтво / Авт. кол. Л. Масол, Е. Белкіна та ін. – К.: Початкова школа, 2001. – С. 201-233.